

נבראו, וביחוד כי הנכמה הרי היא גסות חומר האדמה ביותר מן האדם, אבל לכך נקרא הוא על שם האדמה יותר מכל נבראים וולחו מפני התייחסו ודמיונו אליה לגמרי מה שאין כן בבהמה וכל שאר הנבראים, כי האדמה היא מגדלת ומוציאה אל הפעל צמחים ואילנות ופירות וכל הדברים הנה היא צבא ויוצא ממנה הכל לפעל כמו כן האדם צבולתו הוא צבא ומוציא שלימותו אל הפעל ולכן נקראים מעשי האדם הטובות פרי דכתיב (ישעיה ג') אמרו זדיק כי טוב כי פרי מעליהם יאכלו, וכן המעשים הרעים נקראים פרי (משלי א') ויאכלו מפרי זרעם ומוטעוניהם ישעיה כדליתא (בקהושין ק"ד) כל זה מפני שהאדם נקרא על שם האדמה ופירות האדמה הואת הם המעשים, אם טובים הרי הוציאה פירות טובות, אם רעים הרי קוץ ודורר הצמיחה, ודבר זה מבוחר בצמה מקומות עד שאמרו שעיקר תולדותיהם של זדיקים מעשים טובים, לא כן מסודרים בנריאחס על ענין זה כל שאר נבראים שאינם צבא ויוצאים לפעל כי כל מה שראוי שיהיה בהם נמצא בהם מיד כשנבראו ולכן נקראת היותר עצמות שבהם צבמה, כלומר בה מה כי מה שראוי שימצא בה הרי הוא מתחלה בה, שאם נברא השור לחרוש והחמור לישא משא הרי נמצא בהם בהנבאם ואין דבר בה צבא שיהא אחר כך אל הפעל, אבל האדם לא נברא רק שיהיה הוא מוציא שלימותו אל הפעל בצמיחת האדמה הוואת אשר ממנה נוצר וכל זמן שלא הוציא שלימותו אל הפעל נחשב אדמה צבא בלבד, והעבריים הבינו כי דמיון גמור יש לאדם אל האדמה כי כמו אשר האדמה נורע צבוכה חטים וכל מיני זרע נקי וטוב ונשרשים בה תוך העפר ומוציאה צמחיהם כן נתן השי"ת הנשמה הטבירה והזכה חלק אלהי ממעל בגוף האדם ונשרשת שם ומוטעצת בגוף כאשר מוטעב החטה באדמה, ואם אין האדם מוציא צמחו ופירותיו הטובות חוץ ידיה אל אדמה צורה ושדה צלתי נורעת, ולכן חלשיו חכמים לאשר איננו צבא תורה כנוי צור כשואו כמו אדמה צורה שבוירה ואינה מוציאה דבר. לכן אמר שלמה בפסוק הנזכר כי בהכרח שיהיה לאדם יתרון מזד המעשים כי הוא צבא וצריך להוציא מה אל הפעל ואי אפשר זולת זה אבל מה יתרון לו בכל עמלו שיעמול תחת השמש כי המעשים שם תחת השמש אין יתרון לו בהם א"כ צריך אחת לומר בהכרח כי יתרון שלו הוא מה שהוא על השמש והיינו התורה. ובסנהדרין (דף ע"ג) אמר רבי אלעזר כל אדם לעמל נברא שמה' כי אדם לעמל ויולד אינו יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא

בחדש השלישי וגו' ראוי לעורר הספיקות בפרשה זאת, (א) למה לא כתיב כאן בחדש השלישי בחדש אחד כמו שכתוב (במדבר א') במדבר סיני בחדש אחד, (ב) הרי כתיב באו מדבר סיני וחזר אחר כך לכבוש ויטעו מרפידים ויחזו במדבר, (ג) ויחן שם ישראל כתיב לשון ויחיד ולפני זה כתיב ויחזו לשון רבים, (ד) מה שכתוב זמשה עלה אל האלהים וטפי הוה ליה למכתב ויעל משה בדכתיב בכל מקום, (ה) והלא לא זיה לו השם בכאן לעלות ובכל מקום זיה לו לעלות, (ו) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל שפירש בו רש"י ז"ל לנשים בלשון רכה ולאנשים בלשון קשה פירש להם עונשין ודקדוקי מלות, מה נפשך אם צריך לפרש עונשין לאנשים דאם לא כן יאמרו אדעתא דלקבל עונשים גדולים לא אמרנו נעשה ונשמע א"כ נשים נמי הרי הקשה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שכתורה עדיין יאמרו הן על מנת כן לא קבלנו ענינו, ואם אין כאן בית מיוחס לטענה זאת, א"כ לאנשים למה הוצרך לפרש, (ז) מה שצא הכתוב לכפול ולומר ושמרתם את בריתי שרצה לומר התורה הרי כבר כתיב ברישא דקראת אם שמוע תשמעו בקולי, (ח) שכתב והייתם לי סגולה מה ענין לשון סגולה הנאמר כאן, (ט) מהו מוצן והוראת ואחס תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, (י) איך יפול חומר כל אשר דבר ה' נעשה הרי לא זיה להם דבר, (יא) ויגד משה את דברי העם אל ה' מה מדבריהם הגיד לו, ורש"י פירש רצונו לראות את מלכנו, הרי גם הקב"ה אמר שיצא אל משה צבצ הענן בעבור ישמע העם בדברו עמו, (יב) ויהי ביום השלישי ויהי קולת וברקים וענן כבד, קולות וברקים וענן כבד למה היו, (יג) ויהי קול השופר הולך וחזק מאד ופירש"י לשופר של אילו של יצחק היה מה ענין אילו של יצחק לכאן, (יד) בכאן כתיב ויהי קלת חסר וכן במקרא הוה כתיב עוד וקל שופר ג"כ חסר ואחר כך כתיב וכל העם רואים את הקולות וגו' ואח' קול השופר שניהם מלאים. ועוד כי בפרשת ואחחן (דברים ה') כתיב קול גדול ולא יסף בלשון קול אחר ולא כתיב קולות ואילו בכאן בלשון המקומות כתיב קולות לשון רבים :

בתיב (קהלת א') מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, שלמה המלך ע"ה התחיל בספרו בספורי מעשי האדם ואמר מה יתרון לאדם בעמלו ועל זה אמר מה הוא היתרון, הוא מה שורה עליו שמו שנקרא אדם על שם שנברא מן האדמה אשר יש להם להסתפק בזה למה נתייחד הוא בפרשיות להקרא אדם על שם האדמה יותר מכל הנבראים שכלם מן האדמה

פרוש על התורה

כשהוא אומר (משלי טו) כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נכרה, ועדיין אינו יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיהיה כשהוא אומר (יהושע א) לא ימוש ספר התורה הזה מפידך הוי אומר לעמל תורה נכרה, והיינו דאמר רבא לכולהו גופי דרופתקי ניבנה טוביה לדוכי דהוי דרופתקיה דאורייתא, ע"כ. הכוון אשר במאמרו כמו שזכרנו כי האדם הוא כמו האדמה שהיא זכה ולא בפעל וכאשר האדמה נעבדת תמיד כן צריך האדם שיוציא הוא תמיד שלימותו אל הפעל לגמרי לכך אמר אינו יודע דבר איזה צריך לציא מהכח אל הפעל ולאיהו דבר נכרה אם לעמל פה אם לעמל מלאכה, פירוש כי יש באדם נפש חיוני ויש דרך לפני איש לומר שנכרה האדם להוציא נפש החיוני אל הפעל והמלאכה היא לנפש זה, לכן אמר כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר וכו' כלומר כי צריך להוציא להוציא שלימות האנושי אל הפעל והוא שכל הדברי כי הדבור אי אפשר בלא שכל, והתינוק שאינו מדבר לא בשביל שאינו יכול לדבר רק מפני שהוא חסר דעת ושכל ולכן נקרא שכל הדברי, ואמר שצריך להוציא נפש השכלי אל הפעל, ועדיין אינו יודע אם לעמל תורה נכרה וכו' כלומר אם צריך להוציא השכל הדברי לבדו אל הפעל ללא למוח לשונו ודברי מליצות ושאר דברים המתחייבים אל השכל הדברי וזוהי נקרא הוצאת שלימותו אל הפעל, או נכרה להוציא שכל העיוני אל הפעל לדבר דברי תורה שהוא שכל עיוני, ועל זה אמר לעמל תורה נכרה כדכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפידך כי השכל הדברי אינו שלימות בפעל כלל רק עמל התורה הוא השלימות הגמור והוא שכל העיוני האלקי דבר זה צריך להוציא אל הפעל. ומפני שנכרה האדם לעמל לכך נצטוו ישראל למנות ממחרת יום טוב של פסח שבו יצאו ממצרים להיות עוד שם עבדים עובדים לאדוניהם אשר גאלם השי' בלילתי והיו עוד עובדים עבדות פרך, זכן כזה למחרת מיד על שיתחילו להכנה לתורה לספור מספר הימים אשר יעברו עד כי יהיו מוכנים לקבל עול התורה ומצות, לכל יעלה על דעתך לומר הנה אצחנו בני חורין לגמרי כאשר יוצאינו ממצרים מצות עבדים, דכל עוד היות האדם על האדמה אינו בן חורין אבל לעמל הוא וולד, ולא אמרה תורה להחליט הספירה ביום טוב עצמו כי הוראת התחלת הספירה היא על העמל כמו שיצא שזהו ענין הקרבת העומר מן השעורים, ויום טוב ראשון מורה על החירות, ואין יהיו שני דברים הפכיים דהיינו החירות וכעמל בזמן אחד יחד כי אין ההפכיים נמצאים יחד, ומכל מקום למחרת מיד בלי עוד הפסק זמן היה צורך שיהיו הכונים את עצמם לקבלת

נפש

בכסף כבודי והחזר להם תשובה שנאמר (איוב כו)
מאחז פני כסף פרשו עליו ועננו ואמר ר' תנחום
מלמד שפירש שדי חזיו שכינתו ועננו עליו, אמר
לפניו רבש"ע תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה
(שמות כ') אנכי ה' אליהיך אשר הוצאתיך מארץ
מצרים, אמר להם למצרים ירדתם לפרעה
נשתעבדתם תורה למה תהא לכם, שוב מה כתיב
בה לא יהיה לך אלהים אחרים בין עכו"ם אחס
שרים שעובדין ע"י, שוב מה כתיב בה וזכור את
יוס השבת לקדשו כלום אתם עושים מלאכה
שאתם צריכים שבות, שוב מה כתיב בה לא
תשא משא ומתן יש צניבוס, שוב מה כתיב בה
כבד את אביך ואת אמך אז ואם יש לכם, שוב
מה כתיב בה לא תרצה לא תנאף לא תגנוב
קנאה יש צניבוס יצר הרע יש צניבוס, מיד
הוזה לו להקב"ה שנאמר (תהלים ח') ה' אלונינו
מה אדיר שמך וגו' ואלו תנה הודך על השמים
לא כתיב מיד כל אחד ואחד נעשה לו אויב ומסר
לו דבר שנאמר (תהלים סח) עליית למרום שנית
שני לקחת מתנות באלים בשכר שקראוך אלם
לקחת מתנות ואף מלאך המות מסר לו דבר שנא'
(במדבר י"ז) ויתן את הקטורת ויכפר על העם
ואומר ויעמוד בין המתים ובין החיים וגו', אז
לא לדמר ליה מנא הוה ידע, ע"כ. הספיקות
במאמר הזה דמות וארצות והנה, ה' מה
שאר הקב"ה החזר להם תשובה ולא החזיר להם
תשובה בעצמו וכבודו יתברך, ה' מה ששינו
המלאכים לשונם תחלה לומר מה לילוד אשה
בינינו ולא אמרו מה לבשר ודם כאמרם אחרי כן
אתה. מבקש ליתנה לב"י ומהו המכוון בנשנותם
אחרי דוקא ילוד אשה במקום הזה, ה' אמר
הוא ית' אחוז בכסף כבודי והחזר להם תשובה,
וכי חסרון יש ח"ו בחקו שלא היה יכול להצילו
באופן מהאופנים מה שהוא עד כי צוה לאחוז
בכסף דוקא, ה' מתוך אומר המלאכים חמדה
גנוזה וכו' מוכח כי ידעו התורה והכתוב בה עד
שמעלתם היה להם לידע כי לא להם מתייחסים
הדברים כתשובת משה שהשיב להם איש איש על
דגלו באותות ולמה אם כן אמרו תנה הודך על
השמים, ה' מהות מכוון והכרח פרישת זו
שכינה עליו ובענין שניהם ולא הספיק אחד מהם,
ה' אומר מיד הוזה לו להקב"ה שנא' ה' אלונינו
מה אדיר שמך בכל הארץ ואילו תנה הודך על
השמים לא כתיב וכו' מה אדיר יש בתחומים עד
שאמרו מה אדיר שמך בכל הארץ, ה' חמשה
דברות ראשונות השיב להם כל דבור ודבור בפני
עצמו ואילו דברות אחרונות על מה שהשיב מהם
השיב עליהם בכללם יחד, ה' מה שגשעו אויבים
למשה דיו שלא ינאווהו כבדאשונה:
אבל פירוש המאמר הזה כי בא לומר שששיל
שאלם

בפסוק אשר בו יעמול בחורו לעיין בהלכה צעיון
קשה ועמוק עד כי יעשה את עצמו כזה כשור הזה
המחזק בנחו כל תל גבוה ולעקור קרקע. קשה
לחרוש ולפרר בכה שלו את הכל כאשר כח נפשו
גדול כנאמר (משלי יד) ורב תבואות בכה שור, וכן
הדבר ממש אם יש לאדם לפניו עיין קשה ביותר
הוא מזהו כל עקום ודבר קשה צעיונו וכה נפשו,
וזהו עמם הלשון דנקט כחמור למשא וכשור לשול,
ולכן בהתחיל לספור ולנפות אל קבלת התורה
ראוי אז ונכון לפני האלהים להקריב קרבן שעורים
שהם מחלב בזהמה בשאי אפשר לאדם לקבל התורה
כ"א ע"י מזה וזאת שיעשה עצמו כבהמה עובדת
האלהים בשגם הוא יעבוד אדמתו הוא בעצמו
שנקרא על שם האדמה כאמור וכתוב (בראשית ז')
ויקח ה' אלהים את האדם ויניחם בגן עדן לעבדה
ולשמרה אמרו חז"ל לעבדה זו מצות עשה, הרי
כי נקרא האדם האדמה כאשר אמרנו וכל זה כי
האדם הוא חסר בעת בריאתו וצריך שיהיה נעבד
ויוצא לפעל על ידי עבודה כהאדמה הזאת שצריכה
עבודה לנצח על ידיה אל הפעל כמו כן האדם
יוצא לפעל על ידי תורה ומצות. והוא מה שכתוב
בפרשה זאת כאשר באו לקבל התורה בחדש השלישי
וגו' באו מדבר סיני נוסף על מה שנאמר אחרי
כך ויסעו מרפידים ויחנו במדבר אל קבלת התורה
השאלה למה ועל מה. היה צריך לשפול ולכתוב
ויחנו במדבר אחרי אשר כבר נאמר לפני זה באו
מדבר סיני, אבל הכתוב בא לומר תחלה כי
ראויים היו ישראל לקבל התורה במדבר דוקא, כי
האדם שנקרא על שם אדמה כאשר אין לו תורה
נחשב כמדבר שאין בו עשן ואח"כ האדמה ושדה
זור נחשב הוא יותר מכל הבעלי חיים כאמור,
שהב"ח נקראים בזהמה על שם שיש בה מה דריוני
מה שנבראת הבהמה עליו נמצא עמה בביראתה
ואילו האדם נקרא אלם מפני שהוא כמו אדמה
שהיא בכה בלבד ולכן כל זמן שלא קבל התורה
הרי הוא כמו מדבר שהוא מקום זור בלא פרי כי
חסר התורה והמצוה יקרא זור, וצביל חסרון
האדם שהוא כמו מדבר נחנה לו התורה להשלימו
ואז האדמה הזאת מוציאה חילנות ומצמיח שלם.
וזהו אמרם בשבת (דף פ"ח) אמר ר' יהושע בן
לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת
לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו אמר
להם לקבל תורה בא אחרו לפניו חמדה גנוזה
שגנוה לך משנת ימי בראשית תתקע"ד דורות
קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לב"י
(תהלים ח') מה חנוט כי תזכרנו וכן אלם כי
תפקדנו ה' אלונינו מה אדיר שמך בכל הארץ
אשר תנה הודך על השמים, אמר לו הקב"ה
למשה חזור להם תשובה אמר לפניו רבש"ע מתירא
אני שמה ישרופני בכל שפיהם אמר לו אחוז

דרוש על התורה

החזר להם תשובה, שאם היה משיב הש"י תשובה זאת ולא היה משה בעצמו מכיר את מקומו לא היתה הראויה להנחל אליו להשלמה. ואחר משה מחירא אני שמא ישרפני בבבל פיהם, כי התשובה להם תורה על ויכוח המחלוקת אשר לו עמדם ושמענדר להם ולכך חשש פן ישרפו אותו בזואו למשכן כבודם ומקומם להתווכח עמם, שהרי אף לשנות ממנהג המקום אשר אחד בא שמה אסור לעשות וכל זה משום מחלוקת מפני שהוא במקום וגדרם ואף יהיה למשה ויכוח התנגדות עמם ולכך ישרפוהו. על זה השיב הקב"ה אחוז בכסא כבודי שהוא המקום שאינו שייך אליהם כי אם אל נשמת האדם האנושה מתחת כסא הכבוד כדאיתא (בחינה דף יב) ערבות שבו נשמות ורוחות העתידין להנבואות וכו' וכסא הכבוד ומלך אל רם ונשא שוכן עליהם, הרי כי הנשמות הם בערבות תחת כסא הכבוד, גם כתיב על כפם המקום (שמואל ב') והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך, כדאיתא בשבת (דף קנב) נשמותיהם של צדיקים גנוות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך וגו'. ובודאי מפני שבאו ונבראו הנשמות מתחת כסא הכבוד שמה הם שנים ללכת, וזהו שאמר אחוז בכסא כבודי כי זהו המקום המיוחד וראוי לו לצדיק בין העליונים לבלי יאחזב עוד כאלו הוא בא בגבולם כי זהו מקומו של משה. ועל פי ג' עדים יקום כי ראוי ונכון הדבר מאלהים לעשותו מקום הצדיקים דוקא, אם האחד שאמרנו שזהו מקום הנשמה, ואם השני כי ראוי לאדם שיהיה מקומו תחת כסא הכבוד ממה שגא' (יחזקאל) וכל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה לכן האדם מקומו הראוי הוא תחת כסא קרוב אליו ית', ואם השלישי כי מקום הצדיק ראוי היות תחת הכסא כבוד מפני שהצדיק מקבל עליו עול מלכותו ית' ביותר בשגם הוא כובש את יצרו ומקבל עליו עול מלכות שמים ונקראו הצדיקים בגבורי כח עושי דברו, כדאיתא במדרש ולכן מלכותו ית' בפרשית על הצדיקים המקיימים גזירותיו וכובשים את יצרו ומצטלים רצונם מפני רצונו ית' עד שיתכן להקיימם מקומם תחת כסא הכבוד כי הכסא הוא המלכות בעצם כנאמר (בראשית מא') רק הכסא אגדל ממך וכל תחת כסא מלכותו ית', ונקרא הוא ית' מלך ישראל הכל בשביל שהם מקיימים גזירת מלכותו ית', אף גם זאת בהיותם מוטענים ביצר הרע השוכן בקרבם מכל מקום כובשים את יצרו ומקיימים גזירותיו, אבל המלאך שאין בו יצר הרע לא שייך בו דבר זה כמו שנבאר זה ביותר במקום אחר, גם כי המלך היושב על הכסא הוא שופט וכן דבר זה שייך דוקא בתחתונים אשר הוא ית' שופט אותם

שהאדם הוא נחשב כמדבר זה החסר ניתנה לו תורה מן השמים להשלימו, כי אין ראוי לבראיה כזאת מן השמים שיהיה חסירה. ואחריו המלאכים הם לילוד אשה בינינו, רצו בזה כי מה שייך ילוד אשה בין העליונים אשר באין ספק מזה הוולדו מן האשה נמשך אחרי גדרה וענינה במה שהיא מושפעת ומקבלת והעליונים למעלה ומדריגתם המה משפיעים ואינם מקבלים ולפיכך אין יחס ושייכות לילוד אשה בין המלאכים, כי לא ילוד אשה בבחינתו זאת ודאי רוצה לקבל כהשה הזאת המיוחדת לקבלה אשר הוא ילוד מתחת ואין קבלה בעליונים, בכן אם הוא רוצה לקבל דבר ראוי שיעמוד בין התחתונים הסגולים לקבלה לשפלותם, ומפני כי בודאי ידעו שעלייתו שם היתה לקבל דבר מה לכן אמרו מה לילוד אשה בינינו, כי אין העליונים בעלי קבלה כאמור. ואחר ה"ה לקבל תורה בא ולערך מעלת התורה שייך קבלה אף בעליונים באשר לגודל מעלתה נבראת לפני המלאכים ולפני כל הנבראים ולפי מעלתה העליונה על כל צריכין לקבלה העליונים גם הם, כי חמור התחזון והפחות מקבל דבר שהוא עליון ממנו. ואז אמרו לו ית' מאחר כי כל כך מעלתה עליונה עד שגם לעליונים שייכה זה קבלה למה ועל מה אם כן אתה נותנה לבשר ודם, כי המלאכים בודאי היו יודעים כי זה ברא הוא ית' כל העולמות ואם בגולה שלה הם דברים פשוטים מכל מקום פנימיותיהם שהם סודי התורה ודאי הם דברים עליונים אשר עליהם נאמר (איוב כח) ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה, ומעוף השמים אלו המלאכים אשר כתיב בהם (ישעיה ו') ונשמים ועופף, וזהו אמרם תחת הודך על השמים רצו בזה שיוודע דרכו אשר בסתריה למלאכים. ואמר הקב"ה למשה החזר להם תשובה באשר התשובה הפשוטה והנכונה היא שלכך הוא נותנה אל האדם בשבוא נחשב חסר ביותר וצריך השלמה כמו שאמרנו, ותשובה זאת לא היתה ראוי לבא מאתו ית' לומר שהאדם הוא חסר בצדיקותו רק למשה עצמו היה להעיד על חסרונו, כי צריך האדם להכיר חסרונו בעצמו, בהיות כי עיקר החלטת נתינת התורה לו הוא כדי להשלים חסרונו ואם ידמה בדעתו שהוא שלם ואינו בעל חסרון אין שייך בו השלמה כלל ולכן היה מן הצורך שיהיה משיב להם משה עצמו לשיעור ויכיר בחסרונו, ולזה הכניסו חז"ל (באבות דף יא) תוך מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם המכיר את מקומו, שאין האדם כדאי לקנות את התורה וזאת שיכיר חסרונו הדבק בו כאשר אין לו התורה כי מי שאינו מכיר מקומו וחסרונו בהעדרה ממנו אינו נחשב לחסר צעני עמו וא"כ אין התורה ראויה אליו שתשלמנו, לפיכך אמר הקב"ה למשה

אחת ואליהם ייוחס המשפט אשר בו שיך הכסף לחשפט מה שאין כן בעליונים שאינם חוטאים ואין ביניהם אף קנאה ולא שנאה ותחרות וכל כיוצא עד שאין יחס הכסף להם, לכך אמר אחוז בכסף כבודי שמתכותו ית' הוא על הדקיה. הנה שלשה הסברות האלו יתנו עדיין ויזקקו שזהו המקום המיוחד לאדם הדקיה ביותר עד שאין כלן עוד בית מיוחד לשמא ישרפוהו בהביל פיהם בשיש מקום לדקיה בפני עצמו ואינו נכנס לגבול, ואז פירש שדי זיו שכינתו ועגנו עליו, כי כל זה לא יספיק לאדם הדקיה מה שיש גם לו מקום מיוחד בין העליונים במה שאמר אחוז בכסף כבודי והחזיר להם תשובה, כי עדין יכול להיות שינלחמו הם לפחות בנלחמן בעלמא בלי שישרפוהו בהביל פיהם, כי כל התנגדות שבין שנים הגם שיש לכל אחד מקום המיוחד אליו לבדו על הרוב ינצח האחד, בכן היה עוד מן הכבוד שיהיה חוסה לאחרי תחת כנפי השכינה ולהכנס תחת הסתר שלו וכנאמר אלל רוח (רות ב) אשר זאת לחכות תחת כנפיו כי מאחר שהאדם הוא מקבל מלכותו ית' ומי שהוא תחת המלך מהמחויב כי המלך מגין עליו וחוסכו תחת כנפיו בהסתרו לכן פירש עליו זיו שכינתו ועגנו עד שיהי משה לן בסתר ובין שדי, ודוקא בזיו וגם בענן מפני כי היוי הוא נגד נשמתו שזו היא זיוו הודו והדרו וזהו ראוי לפרוש עליה זיו שכינתו להיחס שכינתם, ועגנו דומה ומיוחדם לגוף שהוא אבק פורח וענן כלה הנה בשמים היה חוסכו תחתיו אם נכנסו אם בגופו. ואז אמר משה תורה שאתה נותן לו מה כתוב בה, וישם בה' דברות הראשונות ריוח בין עדר ובין עדר להשיב עדר עדר לבדו ולה' בן בחרותו אשר כל מה מס' שהשיב עליו כלל בתשובה אחת כוללת, בעבור כי הראשונות הנה דברים שבין אדם למקום, ואף כי כבד את אביו וגו' לפי הנראה אינו נכנס בגדר וסוג הזה הלא כבר ידענו כי שלשה שותפין יש באדם ודרשו ז"ל אם אדם מכבדים אב ואם מעלה אבי עליכם כאילו דרתי ביניהם וכבדתוני. אמנם ה' אחרונות כלם דברים שבין אדם לחבירו, והיות כי האדם צריך שתי השלמות אם השלמה האחת להשתלם עם קונו והם דברות הראשונות ואם שצריך להשלים עם זולתו מהבדירות בכל הדברים אשר לא תעשינה וכדליתא בקדושין (דף ת) אמרו דקיה כי טוב ויהי ים דקיה שאינו טוב אלא טוב לשמים וטוב לבדירות זהו דקיה שהוא טוב וכו', לפיכך כל חמשה דברות אחרונות יש להם חבור והתייחסות יחד בשם שייכים לבדירות אשר הוא חוטא נגדם, ולכך בפרשת ואתחנן הנה באים בזיו' החבור ולא תנאף ולא תגנוב וכן כולם כי הוא חוטא אל הבדירות אשר יתחבר ויפגע בם החטא מה שהוא חוטא נגדם ועושה רועם מזד המקבל

דרוש על התורה

הכבוד הוא מקומו המיוחד לו להיות קרוב אליו ית' עד שיסובבוהו העליונים כמו שסובבים את הכסף, ואורי תמצא כי יש מלאכים לאדם מימינו ומשמאלו והוא צינים שצביל. זה יתחברו אליו לגמרי לכן כל אחד חסר לו דבר. וכל תשובת משה היתה כי לכן נתנה התורה לארץ מפני שהאדם צריך השלמה מה שאינו מן הצורך אל המלאכים. ובאולי יקשה לך כי יספיק להשלמה זאת שינתן לו הגגלה והדברים הפשוטים שבתורה בכל פשט הדברות והכללות, אבל הדברים הנסתרים שאותה היו מבקשים המלאכים באמרת תנה הודך על השמש כזכר למה נתן אל האדם וכי יהיה לו חסרונו יתרון מופלג ביותר מה שאין למלאכים, אין זה קשיא כלל כי צבור היות האדם צריכה חסירה לא תשבע נפש לעולם מלבקש תמיד השלמה יותר כי זהו ענין האדם שחסרונו לא ייתור ויגיע אל השלמה גמורה :

במדבר (קהלת ו) גם הכסף שכל אשר יגעה לעצמה יגעה לפיכך אינה שביעה מחצות ומעשים טובים, אמר ר' לוי משל לבת מלך שנשאת לעירני ארע"י שהאכילה כל מעדני מלך לא יאז ירי חוצתו למה לפי שהיא מלמלה, ע"כ. המדרש הזה בא לברר כי לכן נתנה תורה לישראל מפני שהשמה היא מן השמים ועומדת בגוף לכן היא חסירה בערך מעלתה שהיא מן השמים ומפני זה צריכה השלמה בתורה ומצות, והביא משל לבת מלך שנשאת לעירני ונאחז חוץ לגדר מעלתה ולפיכך אף אם תאכילה כל מעדני מלך עדיין היא חסירה בעצמה ומבקשת תמיד לחשוש עוד, לכן התורה גם כן ראויה ומויחדת לא בפנימיותה אל האדם לא למלאכים אף שהיא עליונה על הכל והיא חמדה גנוזה אשר הוא ית' משתעשע בה מכל מקום מאחר שהכסף חסירה בעצמה כמו שאמר גם הכסף לא תמלא ראויה לה הכל ואינה מקבלת השלמה גמורה לעולם ואינה שביעה נשיאה עומדת בגוף האדם החסר, ולכן לא מקרי דנה נתניה לנפש האדם יותר מהראוי לה דהיינו התורה שגבראת קודם העולם כי לעולם מבקשת הכסף השלמה אף כי הושלמה בתורה ובמצות הדבה תמיד מבקשת ויתר ולא תשבע באשר היא חסירה בעצמה, ועל זה אמרו המלאכים (תהלים ח) מה אדיר שםך בכל הארץ דהיינו הדברים העליונים שבתורה הם כולם צדק והכל נתן הש"י להשלמת האדם, וזה נרמז גם כן במצות הספירה שצוה הש"י להביא עומר מן השעורים ביום הראשון שמתחילין למנות לקבלת התורה כי יום הראשון הוא התחלת הכנה במה שמונה מספר מ"ט יום עד מספר שער החמשים אשר ממנו התורה, והקרנן הוא מן השעורים שהם מאלל

בהמה כי מלך שהשמה בגוף האדם שהוא כמו בהמה היא חסירה וגחש האדם כמו בהמה, וזהו בעצמו ההכנה לאדם לקבל התורה בהחלט ויותר מהמלאכים כי הוא צריכה אליו מלך החסרון להשלים חסרונו על ידה ולכן מסוגל ומוכן לקנין התורה העליונה הגם שהיא משער החמשים אשר לא תפול בו ספירה בשאין השגה בו, כי החסר מוכן לקבל הכל כאמור גם הכסף לא תמלא. ולכן כדי להשלים נפש החסירה נתן הש"י אל האדם שם"ה מצות לא תעשה כמנין ימות החמה ורמז"ה מצות עשה כמנין אצרו על אדם כי האדם יחסר מלך שני דברים. אם האחד כי נפש החיוני היא מן העליונים ויש לה חסרון במה נשאה אל החסרונים להירידה ממעלתה, הרי היא חסירה כשעומדת בתחתונים, וכוונת שאלה במשל שנשאת לעירני הוא היושב בכפר וזהו חסרון האחד מלך שעומדת בתחתונים והוא מן העליונים. אם החסרון השני שנחשבה בגוף האדם לגמרי שהוא חסר בתכלית וזהו דיוק לשון ר' לוי במשל שנשאת, כי במה שנשאת לו היא מתחברת לו בצבור ודיוק גמור, הרי לך חסרון בשתי בחינות. והנה האדם בעולם הזה הוא תחת השמש כדברי החכם בפסוק שהתחלנו בו מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, וכן בכל ספרו ויכנה ויתאר דברי העולם הזה במה שבה תחת השמש, והשמש מקום ואהל לתחתונים. ובצ"ב (דף כה) על פסוק הולך אל דרום וסובב אל צפון אמר שם ר' יהושע שהעולם דומה לקובה, פירש בו רש"י ז"ל לאהב שכולו מוקף. ורצה בזה ר' יהושע דלא כדברי ר' אלעזר דלמה הוסיף לפניו שם צפון מחייה בצפון לזה הוא לא יורם שהעולם נכבה בדי מחייות כהאל, אמנם מה שלא נראה מהלך השמש בצפון מעולם הוא כי השמש מהלך בדרום לעולם ביום, ומורה ומערב לפעמים מהלכתן רצה לומר ביום שזה נקרא הולך שהוא בחוד העולם ולפעמים מסבבתן דהיינו שנקבטת דרך חלון לאחורי כפה לסבב שם בלילה וזה נקרא סובב, דהיינו צימות הקוץ מהלכת ביום וצימות החורף מסבבתן בלילה, אבל צפון לעולם מסבבת, הרי כי השמש הוא כמו אהל לאדם ואהל זה הוא שמאיל על האדם בשם"ה ימים שבהם מסבבת את הגלגל אשר יוחד אליה, וכל שיש לו מקום הוא עומד את מקומו ואינו יוצא ממנו ואינו עובר ולכן כדי להשלים מקומו של אדם באשר נשמתו מן העליונים ובזה אל התחתונים כנת מלך שנשאת לעירני היושב בכפר נתן הש"י שם"ה מצות לא תעשה שהם נחשבים מקום לנשמה לבגלי תעבור את מקומה כי מצות לא תעשה הם שלא לעבור אותם ולא לנאחז מהם הנה הם מקום לה כאשר לא יעבור עליהם האדם והיה לנשמה

לשמים, וזכו גם כן רחמיו בכלל באמרו 53
מלצר סיני כי סיני הוא צמספר סלס כאמרם ז"ל
במדרש בסלס מזכר ארצה וצ"ו רבנן פתרון לזה
בסיני אחיו דדין כאחיו דדין כי האדם
בסתלקו מהגוף ותאוחזיו ר"י לו סולס שעולה
בו מן הגוף השמימה להיות עם הש"י וקרוצ אליו :
ועוד רמז במה שאמר הכתוב בלא מלצר סיני
שאין מסוגל לקנין התורה כי אם שיהיה
בסגנון המדבר כדרך שאמרו בעירובין (דף נד)
אמר רב מתנא מאי דכתיב (במדבר כא) וממדבר
מתנה אם משיס אדם עצמו כמדבר שכל דשן לו
תלמודו מתקיים בידו ולא שמו אין תלמודו מתקיים
בידו, ר"ל בזה אם האדם עושה עצמו הפקר מתוך
שכוא בעל ענוה ביותר ומפקיר עצמו כמו
שכמדבר הפקר עד שאינו מתירא ולא נחשד בעיני
עצמו לכלום אזי ראוי ומוכן הוא אל התורה
ובשביל כך גם האומה הישראלית שהם בעלי
ענוה ביותר מכל האומות, כדאיתא בחולין (דף
פט) לא מרובכס מכל העמים חשק יי בכס כי
אתם המעט אמר הקב"ה לישראל חושקני בכס
שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם
ממעטים עצמכם לפני נתיני גדולה לאצרכם
וכו', הרי שבשביל הענוה שבהם חשק בכס יותר
מבזולתם ולכך זכו לתורה. וכן על הפקר אמרו
בקידושין (דף מט) סימן לגסות הרוח עניות,
ופירוש שם עניות של תורה. ואל מה שאלו שמי
המודות דהיינו סלוק תאוות הגוף והענוה שעושה
עצמו הפקר כמדבר גורמים ומסבבים קבלת
התורה רמזו גם כן חז"ל בשבת (דף פט) איתא
התם אמר ר' יהושע בן לוי בשעה שירד משה
מלפני הקב"ה בא ששן ואמר לפניו רבש"ע תורה
היכן היא, אמר לו נתתה לארץ, הלך אלל ארץ
אמר לה תורה היכן היא אמרה לו (איו"ב כח)
אלהים הבין דרכה וגו', הלך אלל ים אמר לו
אין עמדי, הלך אלל תהום אלל אין בי שנאמר
(שם) תהום אמר לא בי וים אמר אין עמדי,
אבדו ומות' אמרו בחזיונו שמענו שמעה (שם),
חור ואמר לפני הקב"ה רבנו של עולם חפשתיה
בכל הארץ ולא מצאתיה, אמר לו כך אלל בן
עמרם, הלך אלל משה אמר לו תורה שנתן לך
הקב"ה היכן היא, אמר לו ובי מה אני שנתן
לי הקב"ה תורה, אמר לו הקב"ה למשה משה
בדאי אתה, אמר לפניו רבש"ע חמדה גנוזה יש לך
שאתה משתעשע בה בכל יום אני אחזיק עובד
לעצמי, אמר לו הקב"ה למשה הואיל ומעטת
עצמך תקרה על שמך שנאמר (מלאכי ג) זכרו
תורת משה עבדי וגו', ע"כ. רבו השאלות בזה
המאמר, (א) מה לו לשון ולתורה עד שישראל הוא
היכן היא ובפרט שאנו רואין שלבסוף כאשר נודע
לו בציור שהיה אלל משה חור לדרכו ולא אמר

דבר

לגמלה מקום קבוע בהם, וכמו שנתן הש"י רמ"ח
אזרים אל הגוף אשר בהם יושלם ויוכלל גוף
שלם והם עצם הגוף כמו שאמרנו למעלה כי על
ידם הוא בשלימות ככה השלים הש"י את הגמלה
ברמ"ח מלות עשה, הרי כי כנגד מה שעשית
הגמלה חסירה כי היא בת מלך ונשאת לעירני,
אם חסרונה מזל המקום שבה לשם דהיינו
לתחתונים, אם מזל שנתחברה לגמרי בזה
שכוא בעל גוף השלימה הש"י באלו שני דברים על
ידי שנתן לה שם"ה מלות לא תעשה שהם השלמת
מקום לה כנוכח ורמ"ה מלות עשה המשלימים
אותה מזל שמודת לגמרי בגוף האדם המושלם
ונגמר ברמ"ה אזרים, ולכן כתיב בלא מדבר
שמי כי האדם הוא חסר והוא אדמה חסירה
כמדבר הוה ולכן הוא צריך אל השלמה, ועוד
במה שאמר הכתוב במיוחד בלא מדבר סיני וימחו
לנו בזהוה נד קבלת התורה אפשרית דהיינו כאשר
אין האדם נמשך אחר תאוות הגוף ומשיס עצמו
כמדבר הוה שאל יחלל בו מכל הדברים הגופניים
שאנו לא ארץ חסה ושעורה בן תאינה ורמון
ולא שום דבר, ובאשר האדם פורש עצמו מתאוות
הגוף ועושה עצמו בזהוה זאת כמדבר הוה אז
הוא ראוי אל קבלת התורה ולא זולת זה. וזהו
שאמרו בשבת (דף עג) אין התורה מתקיימת
אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר (במדבר
יט) זאת התורה אדם כי ימות בזהל. ור"ה
לומר דהיות שהתורה היא שכל גמור והשכל
הוא נבדל מן הגוף לגמרי איך אפשר שיהיו
שני הפכים בנושא אחד דהיינו התורה שהיא
שכל גמור והאדם בעל גוף, לפיכך אי אפשר
שהיה קיום לתורה רק במי שממית עצמו ומסלק
את גופו לגמרי, אמנם כאשר מסלק את גופו
לגמרי לא בודאי התורה השכלית מתקיימת בו,
ואם לאו אין התורה מתקיימת בו, ובעירובין
(דף נד) אמר רב הונא מאי דכתיב (תהלים סח)
חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים אם
האדם משיס עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת ואיכא
דאמרי שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בו ואם
לאו אין תלמודו מתקיים בו, ע"כ. וכל זה מפני
כי אי אפשר להקיים בזהם התורה השכלית
כשכוא בעל גוף ובעל תאוה כמו שיהיה בדברינו
עוד תוה, לכן כתיב בלא מדבר סיני רצה לומר
כי האדם אם רוצה לקבל התורה צריך שיטעם
את עצמו כחיה כמדבר אשר אין לה מכל תאוות
הגוף אין גם אחד רק ההכרחי, ומצינו מזה
זאת מיוחדת בישראל שאינם רודפים אחר תאוות
הגוף רק שם כמו המדבר כאשר נפרש בפסוק
כי ישראל אגודים בזאת חמדה ולכן הם רחוקים
בפרטית אל התורה יותר, ובהתלבש האדם במדה
זו היא לו לסולס לעלות בו מעלה מעלה עד

דרוש על התורה

ים כי זה בודאי נקרא רוח, אם העומק שכשארם
 ירצה לעמוד על עומק איזה דבר מהתורה הרי
 המושג הנולד בעצמו עומק עומק מי ימלאנוזולת כל
 מושגל הנולד ממנו ציגועת המשיג ככור המיוחס
 לאורך, וזולת הדברים המצטרפים אל המושג
 בחכמת המשיג בו אשר יכונה רוח בעצמו ימלא
 אותו עומק יותר מהתבוס. וכן כן ממש השלשה
 דברים שהתורה נתכנית בהם במקראות מלאים
 חכמה תבונה ודעת, כי החכמה מוכנה פשוט
 שמשגי הדבר בשלמות עם כל מה שצטרף אליו,
 והתבונה הוא המצין ומוליד דבר מתוך דבר כידיע
 שזה ענין הכבון שמוציא דבר מתוך דבר וכמו
 שפירש רש"י ז"ל בפרשת דברים ובמקומות אחרים,
 והדעת הוא שמשגי הדבר ביותר על עומקו כמו
 שהוא כאשר יתבאר. ולפיכך השטן הלך בדרך
 קטרוג אל הארץ לומר היכן היא, כאלו אמר
 מצד האורך דהיינו שמשגי ויליד דבר מתוך דבר
 תבונה עד לאין תכלית איך תנתן לתחתונים
 ואיזה מקום יוכל אותה בארץ מצד בחינה זאת,
 ולכן הלך אל הארץ אשר רוח האורך מיוחס אליה
 כמו שיתבאר לקטרג ולראות אם אורך הארץ
 מתייחס לאורך התורה עד שתוכל התורה להתקבל
 בתחתונים אשר בארץ המה. בכן אמרה הארץ
 (איוב כח) אלהים הבין דרכה, ר"ל אם אתה
 שואל על התבונה שנתורה שהיא הוצאת דבר
 מתוך דבר אלהים הבין דרכה הוא יתב' המצין
 תבונתה ויודע מדרגה זאת במי שהיא לאשר יתננה
 לו, לכך אמרה לשון תבונה השייך על האורך
 דוקא המיוחס ביותר אל הארץ ושייך בה וכדכתיב
 (איוב יא) ארוכה מארץ מדה, והזכיר בזה לשון
 דרך שהוא תכונת האורך. ובמה שצא לקטרג על
 רוח התורה לומר שלא יוכלו התחתונים השגת
 דבר בכל המצטרף אליו אמר שהלך אל כל היס
 המשוער בכל מקום ברוח הרוח (התלים קד)
 זה היס גדול ורחב ידים, לדעת אם יש לו ערך
 אל רוח התורה וכללו אמר שגם מצד תכונת
 הרוח שנתורה אין ערך לה בתחתונים בשגם
 היס שאליו תכונה זאת יותר מכל בראוי משה
 אין לו שום יחוס כלל אל רוח התורה וכנאמר
 (איוב יא) ורחבה מני ים ולפיכך אמר היס (איוב
 כח) אין עמדי, ועל קטרוג עומק התורה ותבונתה
 אמר שצא אל התבוס אשר אליו רוחה העומק
 ביותר ואפע"כ לא ייוחס אל עומק התורה והוא
 שאמר התבוס (שם) לא בי היא כי אין יחוס
 והצטרפות לעומק התבוס עם עומק התורה, וכן
 מצינו לשון זה בעצמו ה' בחכמה יסד ארץ כוין
 שמים בתבונה, בדעתו תבונות נבקעו (משלי ג)
 הרי כי הדעת היא כאשר יורד לעומק הדבר לכך
 אמר בדעתו תבונות נבקעו, ואשר מייחס הדבר לכך
 אל השמים מפני כי בא לזכור ענין שמים וארץ
 יחד

דבר אם כן מתחלה מאי קסבר שאל עליה
 ולבסוף מאי קסבר, (ב) למה הלך ביחוד אל אלו
 ה' לבקשה מהם ארץ ים ותבוס ולא אל דברים
 זולתם וכי אין דבר שיחכן כיוותה בו רק אלו,
 (ג) למה הוא בעצמו לא חסיק אדעתיה להלך אל
 בני אדם בצולו היא ציגועת, (ד) מהו המכוון
 מהשגיו לשונות שכן ים ותבוס וצין הארץ שאמרה
 היא דוקא אלהים הבין דרכה, (ה) למה אמרו
 אבדון ומות שמענו שמעה יותר מהכך, (ו) למה
 לא הלך גם אל אבדון ומות לשאלו היכן היא
 עד שהם עצמם אמרו מה שאמרו, (ז) למה ועל
 מה העלים והסתיר השי"ת הדבר מתחלה ממנו
 עד שלא אמר לו מיד בפירושך אל כלל בן עמרם,
 (ח) מה שכינה הוא יתבדך את משה במקום הזה
 בצינו זה ולא זכרו בשמו העצמי לאמר לו לך
 אלל משה, (ט) איך חלה שאלה כלל בדעת השטן
 היכן היא וכי לא ראה או ידע שנתנה אל משה,
 (י) שאמר לו הקב"ה הואיל ומעטת עמך תורה
 על שמך למה תהא בשביל זה התורה נקראת על
 שמו. ביאור הענין כי השטן הוא המקטרג והוא
 המסטיג שצא לקטרג על נתינת התורה למשה אשר
 ידע בודאי הדבר, ואמר תורה היכן היא ר"ל
 כי התורה כהיותה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני
 ים עד שאמרו בעירובין (דף כא) שכל העולם
 כולו אינו אלא אחד משלשת אלפים ומאתים
 בתורה, היכן היא כלומר איזה בית אשר יבנו
 לה ואיזה מקום שיכול אותה בתחתונים עד
 שיקבלוהם. השיב הקב"ה נתינה לארץ עם
 שהיא גדולה ורחבה ועמוקה נמצא בית קבול
 בתחתונים שיכילנה ושיקבל אותה. הלך אלל ארץ
 זו, הנה קטרוג השטן היה מתערבב ב' דרכים
 מצד ג' דברים שנמצאים בה עד שכלל אחד
 מהם לא יתכן בדעתו אפשרות לה בתחתונים שעל
 שלשון התכונות לקטרג ולומר היכן היא, והם כמו
 שאמר הכתוב עליה (איוב יא) ארוכה מארץ מדה
 ורחבה מני ים, ובמקום אחר ייוחס אליה הכתוב
 גם העומק כמו שיבא. ומה שיפלו בה שלשת
 הרחקים האלה הוא זה, אם האורך מצד שכתב
 יתבונן האדם על אחד מהדברים הבאים בתורה
 במושגלויה ויליד מזה מושגל אחר, וכן בהרבות
 והתמיד התבוננות עוד וילד גם מהשגי עוד
 מושגל שלישי ודבר זה ילך כללתי תכלית, והוא
 נאה לשמו להקרא אורך שווי סגולת מי שילך
 לאורך שיעתק ממקומו שמעמ עליו אל מקום הוולת
 וכן עוד אחר כך ירחיק נדוד ממקום ההוא למקום
 יותר רחוק, ועל בחינה זאת יבא הכתוב לכוונת
 ולתאר התורה גם היא באורך ואמר ארוכה
 מארץ מדה, אם הרוח כי אל כל דבר ודבר
 שנתורה יצטרפו דברים ודרושים הרבה מאד
 ויתפשט הדבר לרוח עד שיהיה המושג רחב מני

אשר להם כל שלשת הרחקים בשיעור וגבול אין ערך להם אל התורה השכלית הנכלית מוגדרת ומוגבלת, אבל משה שלא היה מגביל עצמו בשום שיעור וגבול לגמרי עד שאמר מה אני אשר אילו היה מחזיק עצמו במה שהוא היה מגביל את עצמו בגדר הרחקים לא היה ראוי שתקרא התורה על שמו בשביל שכלית ואין השכל בעל הגבלה ושיעור כי אם הגשם שיש לו רחוקים, לכן בשביל שלא הגביל עצמו כלל והוחזק בעיני עצמו לפשוט גמור עד שאמר מה אני היה ראוי לקבל התורה השכלית שאין לה גבול, הרי כי אבדון ומות שהם סלוק הגשמי אחרו באזניו שמענו שמעה בלבד ואילו בעל עטרה הוא שזוכה אליה לגמרי עד שתקרא על שמו :

ובמדרש בלא מדבר סיני, בג' דברים נתנה תורה, במדבר, באש, ובמים, במדבר דכתיב (שמות יט) בלא מדבר סיני, באש דכתיב ובר סיני עץ כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש, במים דכתיב (שופטים ה) גם עבים נטפו מים, מה אלו חכם לעולם אף דברי תורה חכם לעולם, ע"כ. הכה יש להקשות אם סעם נתינתה בג' דברים אלו להורות על שהיא הפקר וכל הבא לזכות בה יבא ויוכה ויפסיק אם כן שתתן בחד מהם ואין טורד בשלשון, ועוד קשה מה צריך הוראה על הפקירה כלל וכי ממי יש לקטתה עד שהיה עולה על הדעת שיקנה בממון. אבל פירוש הענין כי הש"ה הורה בזה לברואי עולמו שכמו שהוא ית' אדון ואלהי הכל כך התורה היא הכל, והוא שורה על מעלת התורה שהיא לכל, ועל פחיתות האומות שחשבו בה מלקבלה, ועוד שלולא זאת היה התנצלות אפשרי אל האומות לומר אילו היתה נתנה להם היו מקיימים אותה בכללה לגמרי ולא היו סרים ממנה כלל, לא כמו ישראל שהיו כפרה סודרת, לכן הראה הקב"ה כי האומות לא היו רואים בה לגמרי והוא הקיום המוחלט לישראל. ומה שעל ידי נתינת התורה בג' דברים אלו דהיינו מדבר אש ומים נודע ומתפרסם הדבר הזה והוראה זאת מאתו ית', הוא זה, כי אלו השלשה הם נגד כל חלקי האומות הנמצאים בעולם שכללם נחלקים לג' חלקים, החלק הא' הוא ישראל, הב' הוא עשו אבי אדום אשר אלו השניים הם חלקים נפרדים בדכתיב (בראשית כה) שני גוים צבטנך ושני לאומים ממעיד יפרדו, החלק השלישי הוא כלל שאר האומות כולם, כי כמו שמחולק ומוגבל אדום מישראל ככה מחולק ומוגבל גם כן מכל שאר האומות, וכמו שאמרו במדרש שני גוים צבטנך שני גוים אלו האומות שונאין את עשו, וע"כ. ודבר זה ידוע למבינים ויודעין. לפיכך נגלה בנתינת התורה

יחד לא ארץ וים כמו במסוק המוכר, והשמים הם יותר חשובים מן הארץ ולכן בערך הארץ התבונה אל השמים והתכונה אל הארץ. אמנם בענין השטן המוכר לא זכר כי הלך אל השמים באשר התורה נתנה אל הארץ, ואז על נכון אמרה הארץ אלהים הבין דרכה כמוכר, וזכו שאמר השטן חפשיה בכל הארץ ולא מנחמיה כלומר מנח כל ג' דברים המה החכמה התבונה והדעת אין ערך ויחס לה עם אלו כל שכן עם האדם ואין א"כ יהא נמלא לה מקבל בתחתונים. אבדון ומות אחרו באזניו שמענו שמעה, רצה בזה כי הדברים הראשונים שלשון הם גשמיים וכל גשם הוא בעל גבול בודאי וא"כ לדברים הגשמיים בעלי שיעור ורוחק מוגבל כמו הארץ וים ותהום יחס אל התורה השכלית, אכן אבדון ומות אשר המיתה היא סלוק מן הגוף הגשמי עד שהנשמה נבדלת על ידי מהגוף הנגוף מנח שיש לו לאדם סלוק מהגשמיים אחרו באזניו שמענו שמעה שמענו יש שייכות מה לאדם עם התורה, ואמר שני דברים אבדון ומות כי נגד הגוף אחר אבדון שהוא נאכד וכלה ועל הגשם אחר מות שאין בו אבדון, ואמר כי מנח האבדון ומות יש לאדם יחס עם התורה, אף כי הדברים הגשמיים המה ארץ ים ותהום אין להם יחס אלאה מכל מקום כאשר האדם מסלק גופו הגשמי שייכה אליו התורה, ולכן אחרו באזניו שמענו שמעה וכמו שאמרו שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה כי אז ראויה אליו אכל מכל מקום לא לגמרי, וזו שאפילו אבדון ומות לא אחרו רק באזניו שמענו שמעה בלבד התורה שייכות מה לא שיהיה צביל זה ראוי לקבלת התורה לגמרי, ולכן לא הלך השטן להם רק שבעל המאמר בא לומר כי אבדון ומות יש להם יחס מה אל התורה בזה שמי שמסלק עצמו מגוף הגשמי עד שהוא שכלי ראויה אליו כמו שאמרנו. ואמר לו הש"ת כך אצל בן עמרם ולא זכרו בשמו משה כי כל שם מורה על הדבר מה שהוא כי וזו כל ענין השם שורה על הדבר אשר הוא בא עליו עד שעל ידי השם יש בו מכות מה והתורה איננה מתקיימת במי שחשבו את עצמו בעיניו לדבר מה, כי כל דבר יהיה מה שיהיה יש לו גדר וגבול שהוא מוגבל בו ואז אין ערך לו אל התורה מנח שהוא מוגבל בתחתיו ולכן אחר כך אצל בן עמרם כלומר שאיננו נחשב בעיני עצמו כאילו היה לו שם בפני עצמו כלל ומנח זה באין ספק ראויה אליו התורה בעצם, וכשהלך אצל משה אחר מה אני שתנתן התורה על ידי הרי שלא נדמה בעיני עצמו למדות כלל ובשביל שאמר מה אני אחר הקב"ה אליו שתקרא התורה על שמו כי ראוי להקרא על שמו בעבור העטרה הזאת, כי ארץ ים ותהום

דרוש על התורה

התורה באה אשר צו נמשל אדום כי האש הוא האדמיות, ונגלה הוא ית' בנתינתם ומתקם בחוליו ירצו הם לקבלה יתגלה להם גם שם ולא יאחרו כי איננה שייכה להם ונכונת היתה ואלה אליהם. עוד נגלה במים הוא מדת שער החומות שהם הפך ממדת אדום כי נמשלים במים כדכתיב

(ישעיהו יז) הוי המון עמים רבים כהמות ימים וגו' וכן (שמואל ב כב) ימשינו ממס רבים, וכן כתוב (שיר השירים ח) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ואמרו במדרש מים רבים אלו האומות שנקראו מים רבים, נגלה ג"כ במדתם להורות כי הם לא יתנהו באל יראו לקבלה ולא יהיה להם הגשמות. שוב נגלה במדבר נגד ישראל שהם כמו המדבר כאשר אמרו שהם מסולקים מהתאוות הגשמיות כמדבר הזה וכל מעלתם לא קנו כי אם במדבר ואמר הכתוב ימצאנו בדרך מדבר וגו' יסובבנוה יבוננוה יצרכו כאשון עינו, ר"ל כי מצא ישראל שהם בדרך מדבר כלומר מסולקים מהדברים הגופניים והגשמיים כמו המדבר לכן יסובבנוה בעניי כבודו והשרה שכינתו עמם וגם יבוננוה בתתו להם הבינה הוי התורה השכלית שכתוב בה (משלי ח) אני בינה יל נגלה, חשפני היותם במדבר מסולקים מתאוות הגוף נתן להם אלה הדברים הקדושים הנצדלים מהגשם :

ובמדרש מי זאת עולה מן המדבר אחר רבי
יהושע בן לוי נתעלו מן המדבר

[illegible]

בקידושין (דף ל) בני אדם פגע בך מנוול זה משכרו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר (ירמיה כג) הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, הרי כי האש של תורה גובר על יצר הרע עד שאיננו יכול לשלוט בלומדיה, ולכן נתנה בראש להורות כי היא אש השולט וגובר בזה"ר עד שאין זה טענה כלל. וזהו ענין שתי הלחם שנאו עם כבשי עזרת של חמץ מה שהרחיקה התורה בכל ההקדשות את החמץ חוץ מבשתי הלחם בחג השבועות, ואע"ג שלא היו נקטרים ונקרבים לגבי מזבח מ"מ שם קרבן עליהם כאשר מנחת ולמה א"כ באלו של חמץ דוקא, אבל טעם הדבר הוא מפני כי החמץ הוא הית"ר הוא השאור שבעסה המעטב אשר ראוי לאדם להרחיקו במחת כל עוד שיש בית מיוחד בעולם אף בחשך רחוק מאוד שיבא על ידו לידי חטא, אמנם כאשר אין לחוש כלל אין להרחיקו לכך צוה השם להקריב חמץ שהוא הית"ר בעצרת הוא יום מתן תורה ולא זולתו כי התורה איננה מניחתו לשלוט בראש, כדאמרין בקידושין (דף ל) תנו רבנן (דברים יא) ואתם סם הם תמשלם התורה כסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שרטיה זו על מכתך אכול מה שהנחת ושתה מה שהכחת ורחוק בין בחמץ בין בצון ואין אתה מתיירא ואם אתה מעצירה הרי היא מעלה נומי, כך הקב"ה אמר להם לישראל בני בראתי יומי"ר ובראתי לו תורה חבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר (בראשית ד) הלא אדם חטיב שאת, ואם אין אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו שנאמר (שם) לפתח חטאת רובץ, הרי כי גם אל בעל יצה"ר התורה הפקר, ואם כחו של יצה"ר גדול כחה של תורה יותר גדול כאמור הלא זה דברי כאש שהתורה מבטלת כל, ואם כן גם זה איננו טענה ואמתלא כלל. השלישי הוא חסרון לחם שיחשוב האדם כי בשבילו לא יעסוק בתורה מלך עניו וחסרונו, גם זה איננו טענה, כי בראות האדם עת עניו ורוע מזלו לא במהרה יתקן וישתנה המערכת בשבוע התורה היוות עוסק בחיי שעה, לפיכך יותר טוב לו שיעסוק בתורה ותהיה אז פרנסתו על ידי הש"י, שבשביל זה נתנה התורה במדבר וכמו שאמרנו כי עיקר התורה במקום אשר אין שם דברים גופניים ותאוצות גופניות, כי אין הכוונה העוסק בתורה בטבע העולם ע"י המול והמערכת, וא"כ מי שאין לו להתפרנס מלך עסק התורה והוא כמו מדבר ופרנסתו הש"י ויומין לו פרנסתו כלל אשר עשה במדבר, וזהו שכתוב (דברים ח) ויאכלך את המן וגו' למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל

אמר ראוי זה לחלל עליו את השבת, עשיר אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מרי אלעזר, אמרו עליו על רי אלעזר בן חרוסם שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה ובנגדן אלף ספינות בים וכל יום גזום היה נוטל נאד של קמה על חכיו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה פעם אחת מאלוהם עבדיו ועשו לו אנגריא אמר להם בבקשה מכם הניחוני ואלך ללמוד תורה, אמרו לו חיי רבי אלעזר בן חרוסם שאין מניחין אותך, ונתן להם ממוח הרבה כדי שיניחו אותו, וימיו לא הלך ויראה אותן חלא יושב. ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה, רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר נחא הייתי וטרוד ביצרי הייתי אומרים לו כלום נחא מיוסף היית, אמרו עליו על יוסף הצדיק וכו'. מהידוע כי אלו ג' דברים הם הם המעכבים ומונעים לתורה והם חלוקה הכרחית, כי לפעמים תמצא לאדם מניעה חיצונית מחוץ לגופו, או מחמת חסרון פרנסה שצריך להשתדל ולהשיג די מחסורו אשר יחסר לו, או מפני שיש לו תוספות עושר וברכה עד שצריך לעסוק בו ביותר ולהשתדל בקיומו, ולפעמים יש לו מניעה עצמית בגופו בסנת תקיפת יצרו המוטבע בתוך גופו ומונעו מתלמוד תורה, בכן הורה לנו הוא יתברך בהגלותו במתן תורה באלו ג' דברים מדבר אש ומים שאין לתורה שום מונע מלך שום אחד משלשת המונעים הנזכרים. בן אדם יתשוב האדם רבוי עושרו למונע, ויראה כי התורה נתנה במים הוא המער אשר היה עם נתינתה שהוא ברכה לעולם כדכתוב (דברים לב) יערף כמטר לקחי ואמרו בספרי מה מטר חיים וברכה לעולם אף דברי תורה חיים וברכה לעולם, להורות שאם יעסוק בתורה התורה היא לו למטר חיים ויתברכו נכסיו, באופן שגם אם לא יעסוק כל כך בעסקיו יתן לו הש"י ברכה, והרי אמרו בע"ז (דף י"ט) על פסוק כי אדם בתורת ה' חסדו ובתורתו יבגה וימס ולילא והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו' וכל אשר יעשה וילציא אמר ר' יהושע בן לוי כל העוסק בתורה נכסיו מזליחין, הרי לך אדם עוסק בתורה ומתוך כך אינו נותן דעתו ומחשבתו על נכסיו כ"כ אף אם לא היה מטר. על פני האדמה גושמה ארצו מן הברכה, וכן הוא הדין בכל שאר דברים הצריכים לו עד אשר מלאכתו נעשית, לכן מלך העושר התורה היא הפקר ואיננו למונע ומעכב מלעסוק בה. שנית הורה לנו כי גם מלך יצר לב האדם רע אין התנכלות יותר כי בשבילו לא היה יכול לעסוק בתורה, שהרי התורה היא מושלת על היצר הרע שכאשר יעסוק בה אין הית"ר שולט בו כדאיתא

דרוש על התורה

כל מוצא פי ה' יהיה האדם וגו', רצה לומר שאל יחשוב האדם שאין פרנסתו מומונת לו כי אם על דרך הטבע ומנהג העולם, רק שהעוסק בחוריה יבטח בו ית' שיזמין לו מוונותיו בכל יום כאשר הזמין לישראל בלכתם אחריו במדבר בארץ לא זרועה וקבלו. שם התורה והיו אוכלי המן בטוחים בו יום ויום. ולפיכך גם התגלות העניי אינו כלום שלזה נתנה תורה במדבר מקום אשר אין שם גפן תאנה ורמון ואין זרע ועם כל זה לא חסר להם פרנסה ככה גם כן אף מי שעל פי מולו המערכי לא יהיה לו פרנסה בדרך טבעו ומנהגו של עולם, מ"מ תהיה פרנסתו מהש"י שיזמינה אליו חוץ לטבע ולמעלה ממנה, ואדרבה כי זולת שיעמוק בחורה לא תהיה לו פרנסה אפילו בדרך הטבע. והוא הוא הטעם ג"כ במצות הספירה שציונו הוא ית' לספור מיום היתר החדש והקרבנות הוא י"ו בניסן עד יום מתן תורה הוא חג השבועות, לעורר על מחמרים ו"ל בצבות (פ"ג) אף אין תורה אין קמח אם אין קמח אין תורה, כי כל מספר כשהוא מסופר מדבר אל דבר או מוזמן אל זמן, יחבר השני ענינים ההם מה שהם ויעשם אחד מיוחדים מצורפים ומוכרחים זה לזה עד שאין לשום אחד מהם יחס וזולת השני בחוש לכל מסוגלות המספר, הנה רמז לנו כי היתר החדש והתורה תולים זה בזה ובחסרון כל אחד מהם יחסר גם השני שאם אין קמח אין תורה ואם אין תורה אין קמח. ועוד בציאור יותר כי במה שלא הותר החדש עד כי כבר מתחילין לספור ולהכין אל התורה יוחלט שאם אין תורה אין קמח, ובמה שאין מתחילין מספר הזה גם כן עד יום היתר החדש לא קודם לו כלל יובן שאם אין קמח אין תורה. ובאולי ראוי לומר בגבול הספירה במספר הזה דוקא, מפני כי הדבר הראשון וקודם כל הכריך אל התורה בעצם וראשונה הוא החדש שהוא הפרנסה. ואחרי כן ידועים לנו מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם ממחמרים ו"ל בצבות לכן הוגבלה הספירה במ"ט וס' שספרו ביום הראשון הוא יום החדש בעצמו נגד היתר החדש והפרנסה שהוא דבר ראשון הכרחי ועצמי לתורה קודם כל, נוסף עליו יספרו אחריו מ"ח יום נגד מ"ח דברים להכין את עצמם בכל הדברים שהתורה נקנית בהם ואין יקבלו ביום מתן תורה. וכל זה הוראה שאם אין קמח וכו' וכן אם אין תורה אין קמח הא אם יש תורה יש קמח עד שאין לבעל תורה ללגא על פרנסה ולהתגלל בפריקת עסק תורה. ועוד נתנה תורה באלו ג' דברים כאשר האדם הבא ללמוד תורה צריך להיות מוכן בהכנה ג' בחינות, כי בהכנה יקבלנה מולתו מרבו באמרים ו"ל אינה ירושה לך וצריך שיהיה לו הכנה מצד בחינת רבו מיוחדת, ועוד בחינה מיוחדת מצד התורה עצמה

שהוא מקבל, והכנה מיוחדת מצד בחינת עצמו הוא המקבל, ובהמצאו בשלשה הכנות בחינות האלה שהוא מצד המקבל ומצד הנותן ומצד הדבר שהוא מקבל אזי היא הפקר אצלו ומצאתו לבין ספק. והנה ההכנה הכריכה אליו מצד בחינת עצמה היא שיהא חושק וכנסף מאוד לקבלה וזוהי צמא את דבריה לכן נתנה בחינה להורות שצריך להיות נכסף לה כאשר נכסף המצא הזה למים (ישעיה נב) כענין כל צמא לבו למים שתהא בעיניו בחינה קרית על נפש עיפה, מצד בחינת רבו צריך שיהיה מורא רבו עליו כמורא שמים עד שיהא נדמה לו כאש אשר האדם ירא ממנו ביותר שלא יכווה בגחלתו, בשבת (דף ל) אחר רב גדול אחר רב כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נטפות מר תבוינה וכו', גם אמרו היו זכיר בגחלתן של חכמים, ואף כל דבריהם בגחלי אש, וזה שנתנה בזה. והכנה השלישית שמצד בחינת עצמו הוא שצריך שיחשוב את עצמו כאילו אינו דבר ומציאותו לעצמו ושאינו כלום במדבר הזה, ואפילו הוא חכם גדול צריך לבחינה זאת שאם יהא נחשב בעיני עצמו אינו ראוי לקבלתה כלל, כי אין סגולת הקבלה כי אם למי שהוא חסר וכאשר אמרו למעלה שיעור מספיק לכן נתנה במדבר. ובצטרף אלו ג' בחינות בדמיון ג' דברים הללו שנתנה בו אזי היא הפקר אצלו וראויה אליו שיקבלנה מכל דבר מהג' דברים הנזכרים. ועוד יש לפרש בטעם נתינתה באלו ג' דברים לומר כי כלל התורה הכל הפקר ואין חלק ממנה שישאר מצלי שיהיה הפקר לכל זורע ומבקש, אם מקרא, אם משנה, אם תלמוד, וכו' ואף ללמוד מקרא בעצמו הוא בדמיון המדבר שבו לבד לא יא לאפעל כלום, שהרי אף מצאנו אחת אי אפשר לקיים על מכוונה מתוך המקרא כי אם ע"י תורה שבעל פה, אבל ללמוד התשנה הוא כמו שזוהי מים ללמא ומרורו צמאנו עד שאינו בכלל צמא עוד. אמנם שיהא ניחון ומתפרנס לגמרי עד שיהיה שבע אין זה רק על חדוד התלמוד בזהויות דלבי ורצא הנותן פרנסה לאדם נפשו כשבעו והוא הוא הנקרא אש ואשר נאמר עליו הלא כה דברי כאש, כי הפלפול והדוד המשא ומתן הוא האש ממש, ומצלי הארכת ראייה הוא דבר מפורסם וכל זה הוא הפקר לכל הרואה ליעול:

ואבאר בזה השלישי ר"ל כי כמו שנתנה במדבר שהוא המקום הראוי ומוכן ביותר אליה ככל אשר עוררנוך כך נתנה צעת וזמן הראוי ומסוגל לה, כי הזמן והמקום שייכים ומתחייבים זה לזה שהמקום הוא בארץ והזמן הוא התולס במערכת השמימית וגלגליו, ומפני כי התורה אינה נופלת תחת הזמן וגדרו כי כל דבר שכלי אינו נגדר הזמן, לכך אין ראוי לנתינתה כי אם החדש השלישי